

TÜRKÇEDE RENKLERİ ADLANDIRMA SORUNU

Mehmet ÖZMEN¹

ÖZET

Renk adları sınırlıdır; oysa renkler sonsuzdur. Beyazdan siyaha, siyahtan kırmızıya, maviden sarıya vb. geçişlerde sayısız ara renk vardır. Bu bakımdan, renkleri adlandırmak zor ve sorunlu bir konudur. Bununla birlikte, renkleri adlandırmanın belirli yöntemleri vardır. Renk adları, tek kelime olabilir. Belirtisiz isim tamlaması veya sıfat tamlaması yapısında olabilir. Eklerle türetilmiş olabilir. Her yapının kendine özgü renk adı yapma özelliği bulunmaktadır. Renklerle ilgili olarak binlerce kelime türetilmiştir; ancak, bunların pek azı ölçünlü dilde ve buna bağlı olarak da sözlüklerde yer almaktadır. Renkleri adlandırmak zor bir konudur. Bunca rengi nasıl adlandırmak gerektiği, sokaktaki herhangi bir kişiyi, fazla ilgilendirmeyebilir; ama dilcileri, şairleri, yazarları, ressamı, boya sanayisi ile uğraşanları, modacıları, fotoğrafçıları elbette, çok ilgilendirir.

Anahtar kelimeler: Renk, renk adı, renk adlarının yapısı, adlandırma, renkler ve sıfatlar.

THE PROBLEM OF NAMING COLORS IN TURKISH

ABSTRACT

Names of colour are limited; however colours are infinite. There are limitless accent colours from white to black, black to red, blue to yellow etc. Therefore, it is difficult and problematic to name the colours. Nevertheless, there are some methods to name colours. Name of a colour may consist of a single word or an indefinite noun phrase or adjective phrase. It may be derived with affixes. Every structure has its own feature naming colours. Thousands of words regarding colours have been derived; however, a few of them are used in standard language and therefore put in dictionaries. Naming colours is an arduous matter. Naming so many colours may not be relevant to the man in the street but it is indeed a significant issue for linguists, poets, authors, artists, people in the paint industry, fashion designers and photographers.

Key words: Colour, colour name, structure of colour names, naming, colors and adjectives.

1. Renk adları sınırlıdır; oysa renkler sonsuzdur. Beyazdan siyaha, siyahtan kırmızıya, maviden sarıya vb. geçişlerdeki ara renklerin kaç tanesinin adı vardır? Bu renk cümbüşünde bunca rengi nasıl adlandırmak gerektiği, sokaktaki herhangi bir kişiyi, fazla ilgilendirmeyebilir; ama dilcileri, şairleri, yazarları, ressamı, boya sanayisi ile uğraşanları, modacıları, fotoğrafçıları elbette, çok ilgilendirir. Ancak, hangi meslekle, hangi işle, hangi bilimle veya sanatla uğraşılırsa uğraşılınsın, binlerce renge karşı, sınırlı sayıda renk adı vardır ve renkleri adlandırmak isteyenler, belirli yöntemlere başvurmak zorundadır.

Eski Türkçede, tarihi lehçelerde, Türkiye Türkçesinde, çağdaş Türk dillerinde ve lehçelerinde kullanılan renkler ve renk adları, anlamları, biçim özellikleri, kökenleri, nitelikleri, kültürel algılanmaları, Türk kültüründeki yerleri, kullanım sıklıkları, tercih edilişleri, yazım biçimleri, tonları, öznel kullanımları, sayıları, metafor olarak kullanımları, yer adlarındaki kullanımları, kumaş ve desenlerdeki kullanımları, ağızlardaki kullanımları, atasözleri ve deyimlerdeki kullanımları, sistematiği, vb. bir çok yönden incelenmiştir.

Renkleri adlandırmada, karşımıza değişik sorunlar çıkmaktadır. Ak/beyaz, al, boz, kara/siyah, kırmızı, mor, vb. renk adlarında olduğu gibi, belli renkleri, doğrudan doğruya

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. mehmet_ozmen01@hotmail.com; ozmen@cu.edu.tr.

karşılaman ve ölçünlü dilde kullanılan adlar yanında, renklerin tonlarını ve ara renkleri karşılamak için farklı yöntemlere başvurulmuş yeni renk adları da türetilmektedir. Herkesçe bilinen ve sözlük birimi olarak sözlüklerde yer alan renk adları yanında, kişisel adlandırmalar da olabilmekte, bir kişi, kendi dünyasındaki nesne renkleriyle, ölçünlü dilde olmayan, herkesin zihninde aynı rengi çağrıştırmayan renk adları da türetebilmektedir. Bütün bu renkleri adlandırmak, kendi içerisinde farklı sorunlar da barındırmaktadır.

Adlandırılan renklerin yanında, Türkçe Sözlük'te (TS)² "Değişik renklerin veya boyaaların karışmasından ortaya çıkan ve kesin bir adı olmayan renk." olarak tanımlanan ve "sağır renk" diye adlandırılan bir renk daha vardır. İlginç olan şu ki tanımında adının olmadığı belirtilen rengin de adı var: *sağır renk*.

2. Yapıları ve yöntemleri bakımından renk adlandırmaları

Türkçede renkler, *gök, sarı, yeşil, boz*, örneklerinde olduğu gibi doğrudan doğruya tek kelimeyle; *bal rengi, camgöbeği, deniz mavisi, çivit rengi* örneklerinde olduğu gibi belirtisiz isim tamlaması yapısında; *koyu kırmızı, açık mavi* örneğinde olduğu gibi sıfat tamlaması yapısında; *kırçıl, gökşin, mavimtrak, beyazımsı* örneklerinde olduğu gibi eklerle türetilen kelimelerle veya *altuni, nohudi, fındiki* örneklerinde olduğu gibi Arapça aitlik eki (+î) ile türetilen kelimelerle karşılaşılır.

2.1. Tek kelimededen oluşan renk adları

Bazı renk adları, doğrudan doğruya tek kelimededen oluşur: *ak/beyaz, kara/siyah, kırmızı, lacivert, mavi, mor, sarı, yeşil, bej, boz, kır, kızıl, vb.*

2.2. Belirtisiz isim tamlaması yapısındaki renk adları

Belirtisiz isim tamlaması biçiminde olan renk adları, *bal rengi, kahverengi, çivit rengi* örneklerinde olduğu gibi *nesne adı + renk + 3. teklik kişi iyelik eki*; *diğeri, saman sarısı, deniz mavisi, Çingene pembesi, Hint sarısı, şeytan kırmızısı* örneklerinde olduğu gibi, *nesne / kavim / halk / kavram adı + renk adı + 3. teklik kişi iyelik eki* yapısında olmak üzere iki biçimdedir.

Nesne adı + renk kelimesi + 3. teklik kişi iyelik eki yapısındaki *kahverengi, çivit rengi, gümüş rengi, vb.* renk adları, yaygındır ve sözlük birimi olarak kullanılır. *Nesne adı + renk adı + 3. teklik kişi iyelik eki* yapısındaki *çivit mavisi, deniz mavisi, saman sarısı* (TS) *bayrak kırmızısı, dudu yeşili (papağan yeşili), kanarya sarısı, kömür karası, kar beyazı, öd yeşili, yosun yeşili* (Çotuksöken 1994: 63) *vb.* renk adları ise, sözlük birimi olarak daha seyrek kullanılır.

Her iki biçimde türetilmiş renk adlarından yeteri kadar tutunmamış ve yaygınlık kazanmamış olanlar, elbette sözlüklerde yer alamaz. Ancak, eşdeğer yaygınlığa sahip renk adlarından biri sözlükte yer alırken diğerinin yer almaması tutarsızlık olarak kabul edilebilir. Örneğin bu renk adlarından *çivit mavisi, Çingene pembesi, deniz mavisi, kar beyazı, saman sarısı, süt kırığı*, TS'de yer alırken, *bayrak kırmızısı, kanarya sarısı, kömür karası, öd yeşili, yosun yeşili*, TS'de yer almamaktadır.

Aslında sık kullanılmayan isim tamlaması yapısındaki renk adlarının karşıladığı rengi bilebilmek için, nesneyi ve buna bağlı olarak da o nesnenin rengini bilmek zorunluluğu vardır. Eğer nesne ve nesnenin rengi bilinmiyorsa renk hakkında fikir edinmek mümkün değildir. Örneğin *saman* ve samanın rengi bilinmiyorsa *saman rengi* hakkında fikir edinmek mümkün değildir. Önce nesne ve rengi, buna bağlı olarak da renk bilinecektir. Yine, kanarya ve *kanaryanın rengi* bilinmiyorsa *kanarya sarısının*, yosun ve yosunun rengi bilinmiyorsa *yosun*

² Bu çalışmada, renk adları için Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ü (TS, 2011) esas alınmıştır.

yeşilin ne olduğu bilinemez. Bu durum, sık kullanıldığı için nesne renk ilişkisi düşünülmeden, bir rengin göstergesi olarak algılanan renk adlarında dikkat çekmez. *Saman rengi* derken saman ve rengi, *yosun yeşili* derken yosun ve rengi düşünülmez; ancak, *çivit rengi*, *angudi*, *bergamodi*, *leylak rengi* gibi daha az kullanılan renkler için daha çok geçerlidir.

Barut rengi, *saman rengi*, *kahverengi*, vb. renk kelimesiyle türetilen renk adları ile *saman sarısı*, *yosun yeşili kanarya sarısı*, vb. nesne adıyla türetilen renk adları arasındaki farka gelince, renk kelimesi ile türetilen adlar doğrudan doğruya bir rengin adı olurken, nesne renginden aktarılan renkler, bilinen bir rengin tonlarını karşılar.

Tamlayanı isim tamlaması olan, dolayısıyla üst üste gelen isim tamlamalarından oluşan renk adlarında, renk kelimesinden oluşan tamlanan eksiltilir: *gülkurusu* (<*gülkurusu rengi*), *yavruağzı* (<*yavruağzı rengi*), *camgöbeği* (<*camgöbeği rengi*), *devetüyü*, *kavuniçi*, vb.

2.3. Sıfat tamlaması biçimindeki renk adları

Renklerin bazıları, sıfat tamlaması biçiminde adlandırılır. Sıfat tamlamasını oluşturan sıfatlar, *açık*, *koyu*, *cart*, *ciyak*, vb. gibi, genellikle belli sıfatlardır; ancak bu sıfatların bazıları ölçünlü dildeki renk adlandırmalarında kullanılmayan sıfatlardır. Yine bu sıfatların bazıları *koyu kırmızı*, *koyu yeşil*, *açık sarı*, *açık pembe* örneklerinde olduğu gibi kalıcı renk adı türetirken bazıları, sözlük birimi olarak sözlüklerde yer almayan geçici renk adı türetir.

Ölçünlü dilde, renklerin tonlarını ve derecelerini belirten sıfatlar, aynı sıklıkta kullanılmamaktadır. Renk adı türeten sıfatlar arasında, en sık kullanılanlar, *açık* ve *koyu* sıfatlarıdır. Bunların yanında, *çiğ*, *kırık*, *kirli* ve *süt* gibi seyrek kullanılan sıfatlar da bulunmaktadır.

Renklerin derecelerini anlatan renk adlarının çoğu, *açık sarı* / *koyu sarı*, *açık yeşil* / *koyu yeşil* örneklerinde olduğu gibi karşılıklı durumdadır. TS'de, *koyu* ve *açık* sıfatlarıyla türetilen renk adlarından *koyu lacivert* ile *koyu kır* renklerinin *açık* karşılıkları, *açık kestane* ile *açık saman renginin* de *koyu* karşılıkları bulunmamaktadır. Yedi renk adı ise, *koyu* ve *açık* olmak üzere, karşılıklıdır. Ayrıca *koyu kır* renk adı, at donunu ifade eder.

Koyu sıfatı ile türetilen renk adlarında sıfat tamlaması, *koyu* + renk adı biçimindedir. TS'de, *koyu* sıfatıyla türetilen 9 renk adı bulunmaktadır: *koyu gri*, *koyu kahverengi*, *koyu kır*, *koyu kırmızı*, *koyu lacivert*, *koyu mavi*, *koyu pembe*, *koyu sarı*, *koyu kır*, *koyu yeşil*. *Açık* sıfatıyla türetilen renk adları, *açık* + renk adı biçimindedir. TS'de *açık* sıfatıyla türetilmiş 8 renk adı bulunmaktadır: *açık gri*, *açık kahverengi*, *açık kestane*, *açık kırmızı*, *açık mavi*, *açık pembe*, *açık saman rengi*, *açık yeşil*.

TS'de, *acı* ve *kirli* sıfatlarıyla türetilmiş sınırlı sayıda renk adına yer verilmiştir: *acı yeşil*, *kirli sarı*. Nense adıyla türetilen ve sıfat tamlaması görünümünde olan *süt beyaz* ve *kar beyaz* renk adları ise, benzetmeye dayalı sıfat tamlaması olabileceği gibi, iyelik eki düşmüş isim tamlamasından da gelmiş olabilir; ancak, *süt kır* "Beyaz renkli at donu.", *süt mavis* "Çok açık mavi." renk adları, iyelik düşmesini göstermektedir.

Türkçede, sıfatlarla türetilen renk adlarından bazıları kalıcı renk adı olurken, bazıları halk arasında kullanılan, ancak sözlük birimi olarak sözlüklerde yer almayan geçici renk adı türetir. TS'de, bu sıfatlar tanımlanırken, renk tanımlamasında kullanıldıkları belirtilmiş, ancak türettikleri renk adlarına TS'de yer verilmemiştir. Bu sıfatlardan *canlı*, *cart*, *cırlak*, *çiğ*, *parlak*, *kırık* sıfatları, doğrudan doğruya rengi nitelerken, *donuk*, *mat*, *solgun*, *soluk* sıfatları, renkli olan nesneyi niteler. *Kırık* sıfatının tanımında *kırık beyaz* örneği verilmiş ancak, *kırık beyaz* madde başı olarak sözlükte yer almamıştır. TS'de, geçici renk adı türeten belli başlı 11 sıfat vardır. Bu sıfatların tanımında, genellikle renklerle olan ilişkileri belirtilmiştir:

canlı: Dikkat çekici, göz alıcı, parlak (renk), ateş parçası.³

cart: Hoşa gitmeyen, dikkat çeken renk.

cırlak: Hoşa gitmeyen, göze batan renk.

çiğ: Gözü rahatsız eden, göze batan (renk, ışık).

donuk: Parlak olmayan, mat (ll).

kırık: Saf renkten hafif uzaklaşmış: kırık beyaz.

mat: Parlak olmayan, donuk.

parlak: 1. Parlayan ışıldayan. 2. Temiz ve parlak.

solgun: rengini, tazeliğini, canlılığını veya parlaklığını yitirmiş olan, solmuş.

soluk: rengi atmış olan, solmuş, uçuk. 2. Rengi kaybolmuş matlaşmış (nesne).

uçuk: 1. Uçmuş, soluk. 2. Açık (renk).

Ölçünlü dilde kullanılan ve geçici renk adı türeten sıfatların yanında, TS’de bulunan, ancak renk adı türetimi ile ilgisi belirtilmeyen, renk adlandırmalarında çok seyrek kullanılan sıfatlar ve zarflar da bulunmaktadır: *baygın (baygınsiyah)*, *berrak (berrak sarı)*, *cıyak / ciyak (ciyak kırmızı)*, *çok açık/çok koyu (çok açık sarı, çok koyu mavi)*, *düz (düz pembe)*, *sönük (sönük yeşil)*, *yanık (yanık kırmızı)*, *yoğun (yoğun mavi)*, *az (az esmer)*, *cılık (cılık kızıl)* (Eminoğlu, 2010, 364).

Seyrek olarak, niteleyeni de niteleneni de renk adı olan sıfat tamlaması

biçiminde olan renk adları da bulunmaktadır: *esmer kırmızı*, *kara yağız (TS 2011)*. Kakımın rengi *esmer kırmızı* olarak nitelenmiş, ancak *esmer kırmızı* sözlükte madde başı olarak alınmamış:

kakım: Sansargillerden, yazın *esmer kırmızı*, kışın beyaz renkli kürkü değerli, etçil hayvan as (I), ermin (*Mustela erminea*) (TS 2011).

Halk ağzında da *kara sarı*, vb. örnekler de bulunmaktadır.

2.4. Nesne adı + Arapça aitlik eki (+î) biçimindeki renk adları

Bu tür renk adları, *altuni* “Altın sarısı”, *barudi* “Barut renginde olan.”, *fındiki* “Fındıkkabuğu.”, *laciverdi* “Lacivert renkli.”, *zeytuni* “zeytin renginde olan.” örneklerinde olduğu gibi, rengi aktarılan nesne veya bitki adına, Arapça aitlik (+î) ekinin eklenmesiyle oluşur: *çividî*, *eflatuni*, *fıstıki*, *filizî*, *gümüşî*, *haki*, *havai*, *kimyoni*, *kurşuni*, *leylaki*, *limoni*, *nefti*, *nohudi*, *patlıcanî*, *samani*, *sincabi*, *siyahî*, *şarabi*, *tahini*, *tarçını*, *zümürdî*, vb. Salim Küçük, Türkçede, Arapça aitlik eki (+î) ile türetilmiş 47 renk adı tespit etmiştir (Küçük 2010: 421-422).

2.5. Eklerle türetilen renk adları

Renk adı türeten eklerin bazıları ölçünlü dilde kullanılan bazıları ise ölçünlü dilde kullanılmayan eklerdir. Hatice Eminoğlu, renk adlarıyla ilgili olarak yaptığı çalışmada, belirlediği 2993 renk adı içerisinde renk adı türetiminde kullanılan 22 ek saptamıştır. Saptanan eklerden, *+cam*, *+dırak*, *+lırak*, *+m*, *+mtük*, *+umtuk*; *+ımtıl* *+ımtul*, *+mtül*; *+sagı* *+sagu*, *+şağı*, ölçünlü dilde kullanılmamakta; *+cıl+rak*, *ça+rak*, ekleri ise üst üste gelen eklerden oluşmaktadır. Ayrıca, eklerle türetilen ve ölçünlü dilde kullanılan renk adlarının bazıları, sözlük

³ Atıfta bulunulmayan tanımlar, TS’ten alınmıştır.

birimi olarak TS’de yer alırken, bazı, geçici renk adları, TS’de yer almamaktadır (Eminoğlu 2010: 365).

Zeki Kaymaz, *Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği* adlı makalesinde, renklerle ilgili ekler yanında, 4’ü bir başlık altında, 44’ü başka bir başlık altında olmak üzere isimlerden renklerle ilgili kelimeler türeten 48 ek belirlemiştir. Aslında ekin biri her iki başlık altında da bulunduğu için ek sayısı 47’dir. Kaymaz’ın belirlediği renklerle ilgili basit veya türemiş kelimelerin büyük bir kısmı, bir rengin adını değil, bir renkte olan kişiyi, hayvanı, nesneyi karşılayan kelimelerdir. Ayrıca Kaymaz’ın belirlediği eklerin bir kısmı da, +çan, +çav, +ço, +çoz, +en+sal, +en+si, +ey+si, +kırt, +sAvl, +tış, +ov, +iya / +iyo, vb. örneklerinde olduğu gibi ölçünlü dilde bulunmayan eklerdir (Kaymaz 1997: 269-275, 322-332).

TS’de, +msI/+msU ve +mtırak ekleriyle türetilen, *kırmızımsı, sarımtırak, mavimsi, mavimtırak, vb.* renk adlarına yer verilmiş, ancak, +rAk ile türetilen adlara yer verilmemiştir. İşlevleri, birbirine çok yakın olan bu eklerle türetilen renk adları, üzerine geldikleri renk adının karşıladığı renge yakın bir rengi karşılar: *sarımtırak, kızılımtırak, mavimtırak, sarımsı, mavimsi, vb.* Renk adı türetmede kullanılan +ca/+ce, +ça/+çe; +cıl/cil +çil/+çil, +çın, +şın/+şin ekleri oldukça seyrek kullanılan eklerdir. Bunun yanında, TS’de, +gıl, +layın/+leyin ekleri ile türetilmiş renk adı da bulunmamaktadır.

2.6. Renklerin ölçün dışı adlandırılması

Kullanım sıklığı ister yüksek olsun isterse düşük olsun, ölçünlü dilde kullanılan ve TS’de yer alan renk adlarının yanında, kişisel olarak türetilen ve TS’de yer almayan, renk adlandırmaları da bulunmaktadır.

2.6.1. Nesne adlarıyla ölçün dışı adlandırmalar

Bazı renkler, adlarını, *çivit rengi, güllurusu, gümüş rengi, barudi, zeytuni, nohudi vb.* örneklerde olduğu gibi, nesne veya bitki adlarından alır. Ancak bu renk adları, ölçünlü dilde kullanılan, tutunmuş, adını veren nesne veya bitki düşünülmeden hatırlanan, tanınan renklerdir. Bunların yanında, kişilerin, ölçünlü dilde bulunmayan, hatta bazılarını kendisi dışında kimsenin kullanmadığı, renk adı da türetebilmektedirler. Örneğin Nesrin Bayraktar, yeşil renk üzerine yaptığı incelemede, yeşille ilgili 75 çeşit renk adı tespit etmiştir. Bu renk adlarından, 21’i TS’de (2011) yer almakta, buna karşılık, 54 renk adı TS’de ve dolayısıyla ölçünlü dilde yer almamaktadır. TS’de yer almayan renkler arasında, *deniz dibi yeşili, Kâbe yeşili, hayit yeşili, Bursa yeşili, salatalık yeşili, Ankara armudu yeşili, toprak yeşili, sinabr yeşili, mint yeşili, vessi yeşil, vb.* renk adları yer almaktadır (Bayraktar, 2010, 188). Bu renk adlarının bazıları yaklaşık olarak bilinse bile bazılarının, kullananlar dışındaki insanların zihninde kastedilen rengi canlandırabileceği veya herhangi bir kişiye, ilgili renk gösterildiğinde, aynı adla adlandıracağı söylenemez. Bu yöntemle ne kadar bitki varsa o kadar yeşil ile ilgili renk adı türetilir.

İnsanlar elbette istedikleri gibi konuşabilir, herhangi bir renge istediği adı koyabilir. Ancak bu tür kullanımları renk adı zenginliği olarak kabul etmek mümkün olmasa gerek.

2.6.2. Renk çağrıştırmayan ölçün dışı adlandırmalar

Renklerle en çok iştil eden kuruluşlar arasında, muhakkak ki boya sanayisinin özel bir yeri vardır. Boya sanayisi, boyaya ihtiyaç duyan her kesime boya üretir. Çevremizde, bu renklerin yüzlercesini hatta binlercesini giyim kuşamda, mamul mal, malzeme veya uygulama alanlarında görebilmekteyiz. Bu renkleri adlandırırken boya firmalarının değişik yollara başvurdukları görülmektedir. Bazı firmalar, renkleri ölçünlü dildeki adlarıyla adlandırırken, bazıları, renklere, herhangi bir renkle ilgili olmayan adlar vermektedir.

Kale Color firmasının 5 gruptan ve toplam 146 renkten oluşan kataloğunda ölçünlü dilde kullanılan renk adları yanında, ölçünlü dille ilgisi olmayan renk adlarına da yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bazı renk adlarına numara da verilmiştir:

1) 32 renkten oluşan 1/10 renk grubu içinde, *açık başak 1007, açık damla 1007, fildişi 2010, funda 3059, atlas 6064, meltem 5011;*

2) 32 renkten oluşa, 2/10 grubu içinde, *gülpembe, şampanya, traverten, vaha, çöl kahvesi, yeşil çay, limon ağacı, Manavgat, Abant, Niagara;*

3) 48 renkten oluşan 3/10 grubu içinde, *Havana, Havana 1, Havana 2, Havana 3, Havana 4, Havana 5, hardal, hardal 1, hardal 2, hardal 3, hardal, 4, hardal 5, Amazon, Amazon 1, Amazon 2, Amazon 3, Amazon 4, Amazon 5;*

4) 18 renkten oluşan 10/4 grubu içinde, *8899 sahra, 2243 hamam, 1066 kirli beyaz, 1076 kar beyazı,*

5) 16 renkten oluşan 10/5 grubu içinde, *bronze metallic 504, 500, silver metallic,* adlarına yer verilmiş.

Kale Color firmasının kataloğundaki renklerin tonları ise numara ile gösterilmiş: *Havana, Havana 1, Havana 2, Havana 3, Havana 4, Havana 5, Havana 1, hardal 2, hardal 3, hardal, 4, hardal 5, Amazon, Amazon 1, Amazon 2, Amazon 3, Amazon 4, Amazon 5;*

(<http://duvarboyasirenkleri.blogspot-com.tr/2013/06/kale-color-duvar-boyas-kartelas-katalogu.html> 03.05.2014).

2.6.4. Edebi metinlerde ölçün dışı adlandırmalar

Edebiyatçılar, özellikle şiirde, ölçünlü dilde bulunan renkler dışında, kendi renkli dünyalarını yansıtmak üzere, değişik renk adları türetmektedirler. Bu renk adları herkeste ortak bir çağrı yapma zorunda olmadığı için, isteyen istediği gibi algılayabilir. Bunun değişik örneklerini, farklı edebiyatçılarda görebilmekteyiz. Bu konuda, hem ressam, hem şair olan Bedri Rahmi Eyüboğlu ilginç örneklerden biridir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, ölçünlü dilde kullanılan ve Türkçe Sözlük'te bulunan 25 renk adı kullanmıştır: *ak, al, ala, bal rengi, barut rengi, beyaz, camgöbeği, Çingene pembesi, ela, esmer, gök mavisi, kahverengi, kara, kırmızı, koyu kırmızı, kül rengi, mavi, mor, pembe, sarı, siyah, toprak rengi, turuncu, yeşil (Eyüboğlu: Güngördü, 2011, 1).* Bedri Rahmi, TS'de bulunan renk adlarını yeterli bulmamış, kendisi yeni renk adları da türetmiştir. Bedri Rahmi'nin türettiği renk adları, ölçünlü dilden kullandığı renk adlarının neredeyse iki katı kadardır. Bedri Rahmi, türettiği renk adlarını ya renk adlarını birleştirerek ya da nesnelere renk aktararak türetmiştir; ancak, bazı renk adlarının hangi rengi karşıladığını belirlemek kolay değildir. Bedri Rahmi, renkleri ifade edebilmek için, yapı bakımından birleşik kelime türetilmeye uygun olmayan belirtili isim tamlaması kullanım yoluna da gitmiştir. Örneğin, *morla* ilgili, hepsi de belirtili isim tamlaması yapısında olan 13 renk adı türetmiştir:

Amoftaların alı, asfaltın moru, karadutun moru, karamuğun moru, karanlığın moru, karayemişlerin moru, kasaturanın moru, kuzgunun moru, mavzerin moru, mazotun moru, menekşenin moru, morun karanlığı, sineklerin moru, ziftin moru (Eyüboğlu Güngördü: 2011, 20-21).

2.7. İki adlı renkler

Bazı renklerin, biri *nesne adı + Arapça aitlik eki (+î)* diğeri ise *nesne adı + renk + 3. teklik kişi iyelik eki* biçimindeki isim tamlamasından oluşan iki adı bulunmaktadır. Bu ikili

adlandırmalarda, hem Arapça aitlik ekiyle türetilen sözcük hem de bu sözcüğün tanımı, aynı rengin adı olarak kullanılır:

fındiki: Fındikkabuğu.

fındikkabuğu: Fındığın kabuğunu andıran bir tür kahverengi, fındık rengi.

fındık rengi: fındikkabuğu.

gümüşi: Gümüş rengi.

gümüş rengi: gümüş parlaklığında, gümüşi andıran renk, gümüşi.

leylaki: Leylak rengi.

limoni: Limon rengi.

nohudi: Nohut rengi.

patlıcani: Patlıcan rengi.

şarabi: Şarap rengi.

Fındiki, fındikkabuğu, fındık rengi örneğinde olduğu gibi, bir renk, üç renk adıyla karşılanabilmektedir. Ancak, nesne adına Arapça aitlik eki getirilerek türetilen her rengin tanımı, aynı zamanda o rengin ikinci adı olmamakta, renk adı olarak kullanılmayan tanımlar da yapılabilmektedir: *nefti: Siyaha yakın koyu yeşil renk; haki: Yeşile çalan toprak rengi; barudi: koyu gri renk.*

2.8. Renk adlarının yazımı:

Renk adlarının yazımı, Yazım Kılavuz’unda (YK, 2012) belirtilmiştir:

“*Renk sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları, ayrı yazılır: bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, portakal rengi; saman rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavisi, çivit mavisi, gece mavisi, limon sarısı, safra yeşili, süt kırığı, vb.*” (YK, 2012, 23).

Yalnız *kahverengi* bitişik yazılır. “*Rengin tonunu belirlemek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: açık mavi, açık yeşil kara sarı, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil, vb.*” (YK, 2012, 24).

Tamlayanı isim tamlaması olan renk adlarında, *renği* kelimesi eksiltilir: *camgöbeği* (< *camgöbeği rengi*), *devetüyü* (< *devetüyü rengi*), *fildişi* (< *fildişi rengi*), *güvercinboynu* (< *güvercinboynu rengi*), *kavuniçi*, (< *kavuniçi rengi*), *güllurusu* (< *güllurusu rengi*), *krem* (< *krem rengi*), *limonküfü* (< *limonküfü rengi*), *ördekgagası*, (< *ördekgagası rengi*), *vapurdumanı* (< *vapurdumanı rengi*), vb. Aynı yapıda olup TS’de yer almayan başka renk adları da bulunmaktadır: *keklikayağı* (< *keklikayağı rengi*), *soğankabuğu* (< *soğankabuğu rengi*), (Çotuksöken 1994: 63).

Bazı renk adlarında, renk kelimesinin eksiltimli ve eksiltimsiz biçimleri de kullanılır: Örneğin *fildişi* yanında *fildişi rengi* adı, *krem* yanında da *krem rengi* adı kullanılmaktadır.

SONUÇ

Renkleri adlandırmak zor ve sorunlu bir konudur. Bununla birlikte, renkleri adlandırmanın belirli bir mantığı ve bu mantığa cevap vermek üzere başvurulan belirli yapısal yöntemler vardır.

Renkler adları, yapısal olarak tek kelimeyle karşılananlar yanında, belirtisiz isim tamlaması yapısında, sıfat tamlaması yapısında, nesne adı üzerine Arapça aitlik eki (+î) getirilerek veya renk adlarına yapım ekleri getirilerek türetilmektedir. Bunların yanında, ölçünlü

Türkçeyle ilgisi olmayan, numarayla adlandırma veya belirtili isim tamlaması biçimindeki adlandırmalar da bulunmaktadır.

Renkleri kavram olarak adlandırmada belirli yöntemlere başvurulmaktadır. Tek kelimeyle adlandırmalarda, kelime ister Türkçe kökenli, isterse alıntı olsun, doğrudan doğruya bir rengi karşılar. İsim tamlaması yapısındaki adlandırmalarda, tamlayan durumundaki nesnenin rengi, renk adı olarak tanımlanır. Sıfat tamlaması yapısındaki renk adlarında ise bir renk adının önüne bazıları sık, bazıları seyrek kullanılan sıfatlar getirilerek, bir rengin değişik tonları adlandırılır. Dolayısıyla, belirtisiz isim tamlaması yapısındaki renk adları doğrudan doğruya bir rengi karşılarken, sıfat tamlaması yapısında olan renk adları, bir rengin değişik tonlarını karşılar. Nesne adına Arapça aitlik eki getirilerek yapılan renk adları da, belirtisiz isim tamlaması yapısında olan renk adları gibi, nesnenin rengini renk adına dönüştürür. Renk adlarına yapım eki getirilerek türetilen renk adları da eklendiği rengin bir tonunu karşılar.

Ölçünlü dilde kullanılan renkler dışında, özellikle nesne adlarından aktarma yoluyla, binlerce renk adı türetilir. Denebilir ki ne kadar nesne varsa o kadar renk adı türetilir. İster halktan biri, ister sanatçı olsun, yeni renk adı türetebilir; ancak, sadece türeten kişinin kullandığı veya belirli sayıdaki insanın anlayabileceği renk adlarını dil zenginliği olarak kabul etmemiz mümkün olmasa gerek.

İsteyen, herhangi bir rengi, istediği gibi adlandırabilir. Bu adlandırmalar, anlatıma zenginlik de katabilir; ancak, genelleşmemiş, o dili konuşanların büyük kesimince bilinmeyen, işitildiğinde veya okunduğunda, göz önüne kastedilen rengi getirmeyen adlandırmaları, renk adı zenginliği olarak değerlendirmek tartışmaya açık bir konudur.

Renklerle ilgili olarak binlerce kelime türetilmiştir; ancak, bunların pek azı ölçünlü dilde ve buna bağlı olarak da sözlüklerde yer almaktadır. Bu kelimelerden sözlüklere alınmada ihmal edilmiş olanlar bir yana bırakılırsa, kişisel olarak türetilenlerin sözlüklere girmesi söz konusu olamaz.

KAYNAKLAR

- Bayraktar, Nesrin (2010), “Türkçe Yeşil Renk Adının Biçim, Anlam ve Kavram Alanına Tarihsel Bir Bakış” *Journal of Language and Linguistic Studies*, 10(1), 179-193. s.
- Çotuksöken, Yusuf (1994), “Renk Adlarının Yazımı Üzerine”, *Varlık*, Kasım, 63. S.
- Eminoğlu, Hatice (2011), “III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 16-18 Aralık 2010, İzmir,” *Bildiri Kitabı*, Editör: İlyas Yazar, s. 360-368.
- Güngördü, Meryem (2011), *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Dol Karabakır Dol Adlı Şiir Kitabındaki Renkler Üzerine Bir İnceleme*, Adana, Çukurova Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi.
- Kaymaz, Zeki (1997), “Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği”, *TDAY, Belleten*, Ankara, s. 251-341.
- Küçük, Salim (2010), “Türkiye Türkçesinde Renk Adları ve Özellikleri, The Names and Specialities of Colours in Turkey's Turkish” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* Volume 3 / 10 Winter, 420-427. s.
- Subaşı Adalar, Derya (2012), “Renkler Ulamı Üzerine Türkçe ve Arapça Sözlük Tabanına Yönelik Gözlemler” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara, Volume 7/2 Spring 2012, 963-977. s.

Türkçe Sözlük, (2011), 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

Yazım Kılavuzu (2012), 27. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Zülfikar, Hamza (2014), “Renkleri Adlandırma ve Tanımlama”, *Türk Dili*, C. CVII, S. 752, Ağustos 2014, s. 57-61.

<http://duvarboyasirenkleri.blogspot-com.tr/2013/06/kale-color-duvar-boyas-kartelas-katalogu.html> (03.05.2014).